

Užsakomasis turinys › Aktualijos
2023 m. rugpjūčio 18 d. 10:01

Ar tinkamai saugome biologinę įvairovę Lietuvos miškuose?

REKLAMA

Gamtos paveldo fondas

Argaudas Stoškus

Medžiai Shutterstock
FOTO: SHUTTERSTOCK

RT

Saugomų teritorijų plėtra – daug diskusijų kelianti tema. Kiek ir kodėl reikia saugoti? Gal jau pakankamai saugome? Tai dažnai girdimi klausimai.

Atsižvelgiant į nerimą keliantį biologinės įvairovės nykimą ir kitus su juo susijusius sparčius pokyčius (klimato, oro ir vandens kokybės, dirvožemio, miškų plotų), keliančius grėsmę žmonijos išlikimui, 2023 m. pradžioje Jungtinių Tautų lygmeniu apsispręsta užtikrinti, kad saugomos teritorijos iki 2030 m. sudarytų ne mažiau kaip 30 % sausumos ir jūrų teritorijos. Šis siekis numatytas ir ES biologinės įvairovės strategijoje iki 2030 m. – viename iš kertinių Europos Sąjungos žaliojo kurso dokumentų. Be

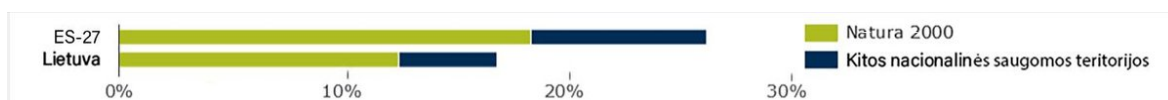
to, trečdalyje saugomų teritorijų ploto numatyta taikyti griežtą apsaugą. Lietuva taip pat išsikėlė šį tikslą.

Daugiausia diskusijų dėl saugomų teritorijų plėtros vyko ir tebevyksta miškų sektoriuje. Miškai turi didžiausią saugomų ir griežtai saugomų teritorijų plėtros potencialą. Diskusijų gausą lėmė ir nacionalinio susitarimo dėl miškų ateities procesas, ir vykdoma ES saugomų teritorijų tinklo *Natura* 2000 (toliau N2000) plėtra. Dalis visuomenės pritaria plėtrai, bet taip pat išsako ir daug abejonų dėl siekio saugoti 30 % šalies ploto. Pateikiami argumentai, kad jau dabar įvairūs ūkinės veiklos ribojimai galioja reikšmingoje šalies miškų dalyje ir į tai neatsižvelgiama skaičiuojant saugomas teritorijas procentais. Dažnai teigiama, kad biologinė įvairovė sėkmingai palaikoma ūkiniuose miškuose, jau nekalbant apie reikšmingus ekosistemų apsaugos ir apsauginių miškų (II A ir III miškų grupės) plotus. Daug diskutuojama ir dėl biologinės įvairovės apsaugos ir klimato kaitą stabdančių sprendimų, kitų miško funkcijų suderinamumo. Dažnai siūloma plėtojant saugomas teritorijas mažinti ūkinės veiklos reguliavimą už saugomų teritorijų ribų.

Nuo 2021 m. Gamtos paveldo fondas vykdo LIFE 2020 NGO4GD programos projektą „Lietuvos saugomų teritorijų tinklo plėtra Europos žaliojo kurso kontekste“, kuriuo siekia sukaupti ir pateikti argumentus, padėsiančius atsakyti į dalį kylančių klausimų ir pasiūlyti optimaliausias teritorijas saugomų teritorijų plėtrai. Šiame straipsnyje pateikiama keletas su biologinės įvairovės apsauga miškuose susijusių šio projekto specialistų komentarų ir įžvalgų.

Pagal ES Biologinės įvairovės strategiją **ne mažiau kaip 30 % ES teritorijos turi sudaryti saugomos teritorijos, skirtos biologinės įvairovės apsaugai**. Kiekviena šalis narė yra įpareigota prisidėti prie šio tikslo, nors jų indėlis ir gali skirtis. Remiantis Europos Komisijos parengtomis ir su šalimis narėmis suderintomis saugomų teritorijų plėtros gairėmis, **neįskaičiuojamos teritorijos, kurioms nekeliami biologinės įvairovės išsaugojimo tikslai** (pvz., kultūros paveldo, infrastruktūros objektų ar kt. apsaugos).

2021 m. Lietuvoje visos saugomos teritorijos sudarė beveik 18 % sausumos ploto. Pagal šį rodiklį Lietuva buvo šešta nuo galo tarp 27 ES šalių. Minėto projekto vertinimu, 14 % teritorijų gali būti laikomos skirtomis biologinės įvairovės apsaugai. Dalies jų apsaugos tikslai dar tikslinami, diegiama vertybių būklės stebėjimo ir palaikymo, apsaugos efektyvumo vertinimo sistema.

Europos Sąjungos šalių deklaruotas santykinis sausumos saugomų teritorijų plotas (2021 m. Europos aplinkos apsaugos agentūros duomenys)
FOTO: ORGANIZATORIŲ NUOTR.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad biologinės įvairovės apsaugai skirtose teritorijose ūkinės veiklos apribojimai gali reikšmingai skirtis. Daugumoje N2000 teritorijų ūkinė veikla labiau ribojama tik išskirtuose natūralių buveinių, rūšių buveinių ar paukščių veisimosi plotuose, todėl realus apribotos ūkinės veiklos plotas būna daug mažesnis.

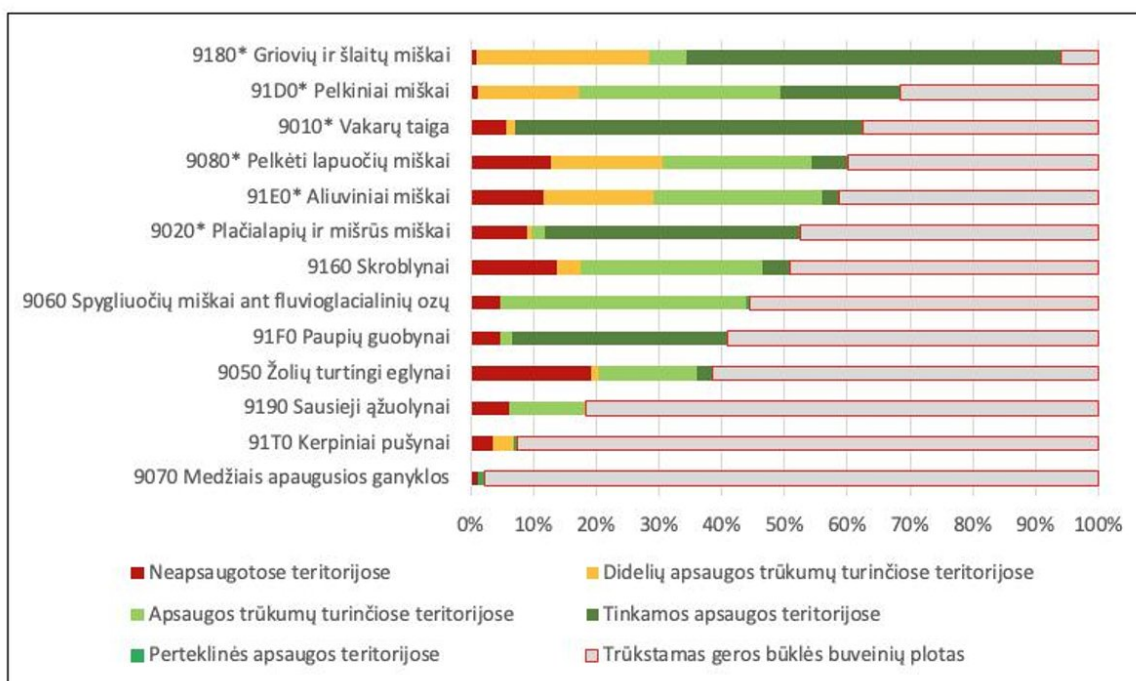
Nors yra iškeltas formalus saugomų teritorijų ploto plėtros uždavinys, svarbiausia pasiekti realų pamatuojamą rezultatą, kurio esmė – N2000 tinklas, efektyviai užtikrinantis Lietuvoje aptinkamų pažeidžiamiausių Europos Bendrijos svarbos natūralių buveinių ir rūšių gerą apsaugos būklę. Apsaugos būklei įvertinti taikomi apibrėžti kriterijai. Pavyzdžiui, EB svarbos natūralių buveinių gera apsaugos būklė šalyje vertinama pagal ploto, struktūros bei funkcijų ir ateities perspektyvų kriterijus. **Pagal Europos Komisijai Lietuvos pateiktas paskutines ataskaitas apie Buveinių direktyvos (92/43/EEB) įgyvendinimą, iš trylikos šalyje išskirtų Europos Bendrijos svarbos natūralių miško**

buveinių tipų tik keturių plotas pasiekia palankų referencinį plotą ir tik vieno iš jų apsaugos būklė gera pagal struktūrą ir funkcijas.

Buveinių tipų plotai, struktūra ir funkcijos buvo įvertintos 2011–2014 m. atlikus nacionalinę buveinių inventorizaciją ir vėliau tikslinamos steigiant naujas N2000 teritorijas. Per paskutinį dešimtmetį nusistovėjusios buveinių išskyrimo metodikos, standartizuoti individualių buveinių būklės vertinimo kriterijai sudaro objektyvaus įvertinimo prielaidas.

Natūralių buveinių tipų gera apsaugos būklė gali būti pasiekta tik užtikrinant didžiosios dalies šalyje aptinkamų buveinių gerą būklę (struktūrą ir funkcijas) nustatytame palankiame referenciniame plote. Europos Sąjungos dokumentuose nurodoma siektina 90 % geros būklės buveinių ploto dalis. **Tokiu būdu geros būklės buveinių plotas šalyje yra objektyvus rodiklis, pagal kurį galima spręsti, ar saugomų teritorijų tinklas ir bendrieji šalyje galiojantys apsaugos reglamentai užtikrina keliamus to tipo buveinių išsaugojimo tikslus.** Svarbu pabrėžti, kad apsaugos būklė vertinama ne tik N2000 tinkle, bet ir visos šalies mastu. Daugumos paplitusių buveinių tipų ir rūšių atveju ji negali būti užtikrinta vien tik steigiant saugomas teritorijas, nors jos ir atlieka kertinį vaidmenį. **Bendrojo ūkinės veiklos reglamentavimo tikslinimas neretai gali būti itin svarbus, papildantis ar net efektyvesnis ir racionalesnis kelias už saugomų teritorijų plėtrą.** Tuo tarpu bandymas išsaugoti biologinę įvairovę steigiant saugomas teritorijas ir paraleliai mažinant bendruosius aplinkosaugos reikalavimus dažnai gali lemti dar didesnę ekosistemų fragmentaciją ir duoti priešingą rezultatą.

Siekiant pasirinkti optimaliausią balansą tarp saugomų teritorijų steigimo ir bendrojo ūkinės veiklos reglamentavimo būtina tiksliai įvardyti apsaugos tikslus pasiekti trukdančias priežastis ir jų įtakos mastą. Steigiant N2000 teritorijas surinkti buveinių būklės vertinimo duomenys sudaro prielaidas tikslesnėms įžvalgoms apie buveinių būklės priklausomybę nuo apsaugos reglamentavimo ir kitų veiksnių. Išanalizavus šiuos duomenis nustatyta, kad nesikeičiant veiklos reglamentavimui saugomose teritorijose (įskaitant ir šiuo metu steigiamas N2000 teritorijas) bei ūkinės veiklos intensyvumui už saugomų teritorijų ribų, **tik vieno EB svarbos natūralių miško buveinių tipo, kurio apsaugą iš dalies lemia ūkiniam naudojimui nepalankus reljefas, geros būklės buveinių plotas artimojoje ateityje potencialiai bus artimas siekiamam, o net šešių buveinių tipų sudarys mažiau kaip 50 % siekinto geros būklės buveinių ploto.**

Mažą geros būklės buveinių plotą lemia EB svarbos buveinėms nepalankus ūkinės veiklos reglamentavimas ir (ar) nepakankamas taikomos apsaugos plotas. IIA grupės miškuose net penkių natūralių buveinių tipų (9020, 9050, 91E0, 9080, 9160) geros būklės buveinės sudaro 50–70 %, dviejų (9010, 91D0) – tik 40–50 % inventorizuotų buveinių ploto.

Šių buveinių tipų santykiniai plotai IIA gr. miškuose yra vidutiniškai 2–6 kartus, o ūkiniuose miškuose – 4–28 kartus mažesni nei tokiose pačiose augavietėse I gr. miškuose. Net keturiems buveinių tipams (9060, 9070, 9190, 91T0) nė vienas iš dabar taikomų apsaugos režimų, įskaitant ir griežtą apsaugą (I miškų gr.), neleidžia užtikrinti reikšmingos geros būklės buveinių dalies arba turi mažai įtakos lyginant su nesaugomomis teritorijomis.

Šie duomenys leidžia teigti, kad tokios natūralios miško buveinės patiria labai skirtingą ūkinės veiklos poveikį. Jam sumažinti būtini kompleksiniai sprendimai – tiek saugomų ir griežtai saugomų teritorijų plėtra, tiek tikslesnis ūkinės veiklos reglamentavimas, kuris leistų užtikrinti specifinius įvairių buveinių tipų poreikius saugomose teritorijose ir už jų ribų. Dėl išlikusio per mažo dalies buveinių tipų ploto būtina numatyti jas atkurti tinkamiausiose tam tikslui teritorijose.

Keturių tipų miško buveinių (9080, 91D0, 91E0 ir iš dalies 9050) gera būklė yra priklausoma nuo hidrologinio režimo. Reikšminga dalis sausinimo ar kitų hidrologinių pertvarkymų paveiktų buveinių yra saugomose teritorijose, kuriose ribojama ūkinė veikla, tačiau tie ribojimai nesudaro prielaidų gerai būklei užtikrinti. Atkūrus būdingą hidrologinį režimą būtų padidinamas geros būklės buveinių plotas ir sumažėtų saugomų teritorijų plėtros poreikis. Hidrologinio režimo atkūrimas taip pat sudarytų prielaidas šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimui mažinti. Jų išsiskyrimas yra padidėjęs dėl nusausinto organinio pelkių dirvožemio skaidymosi. Būtent pelkių durpėse per tūkstančius metų iš atmosferos sukaupti didžiausi anglies kiekiai, reikšmingai viršijantys anglies kiekius medynų biomasėje.

Pelkinėse augavietėse taip pat dominuoja medžių rūšys, kurių santykinai mažesnė medienos dalis panaudojama ilgalaikių medienos produktų gamyboje. Atitinkamai saugomų teritorijų plėtra tokiose augavietėse ir dėl to sumažėjęs medienos išgavimas labiau dera su numatyta kovos su klimato kaita priemone – ilgalaikiuose medienos produktuose slypinčios anglies kiekio didinimu.

Gera buveinių būklė priklauso ne tik nuo ūkinio naudojimo, bet ir nuo to, ar jos susiformavusios optimaliose augavietėse. Didelė dalis inventorizuotų buveinių nėra visai natūralios. Jos atsiradusios dėl per paskutinius dešimtmečius ar net šimtmečius vykdytos ūkinės veiklos – žemės naudojimo pokyčių, kirtimų, sausinimo, miško atkūrimo. Dėl to dalis buveinių yra inventorizuotos augavietėse, kuriose gali būti sudėtinga pasiekti ir išlaikyti gerą būklę. Dėl šios priežasties išskiriant saugomų teritorijų plėtros ir ypač griežtos apsaugos teritorijas svarbu parinkti optimalius augaviečių tipus tikslinių buveinių apsaugai. Tai sudaro prielaidas efektyviau pasiekti apsaugos tikslus ir reikšmingai sumažinti gamtotvarkos kaštus. Mažiau palankiose augavietėse susiformavusioms buveinėms tikslinga leisti natūralizuotis ir transformuotis į kitus tipus.

Dalyje miško augaviečių tipų dėl vyraujančios ūkininkavimo praktikos yra išskirtinai mažos natūralių miško buveinių susiformavimo ir išlikimo galimybės. Atitinkamai išskiriant naujas saugomas teritorijas svarbu įtraukti didesnę šių augaviečių plotą ir sudaryti prielaidas natūralioms gamtinėms buveinėms formuotis taip užtikrinant didesnę ekologinių sąlygų įvairovę saugomų teritorijų tinkle. Ne mažiau svarbu užtikrinti ir Lietuvos biogeografiniams rajonams būdingų miško augaviečių geresnį reprezentavimą saugomose teritorijose, sudarant prielaidas tolygiau EB svarbos buveinėms formuotis ir stiprinti jungtis tarp esamų saugomų teritorijų.

Griežta apsauga tinkamose augavietėse potencialiai palankiausias daugelio miško buveinių apsaugos režimas, jei tik užtikrinami ar efektyviai imituojami miškų atsikūrimą ir būdingą struktūrą lemiantys

natūralūs veiksniai, kurie skirtingu mastu pasireiškia skirtinguose miško augaviečių tipuose.

Nederlingiausiose miško augavietėse dėl efektyvios prevencijos ir kontrolės beveik pašalintas žemutinių gaisrų poveikis. Todėl griežtos apsaugos sąlygomis dalyje miško buveinių gali kisti būdinga struktūra, medyno sudėtis, rūšių įvairovė, keistis augaviečių derlingumas. Reguluojamų žemutinių gaisrų taikymas griežtos apsaugos sąlygomis yra vienintelis įrankis išsaugoti daliai natūralių miško buveinių potipių ir su jomis susijusių rūšių.

Derlingesnėse augavietėse būdingų miško buveinių gerai būklei ir rūšinei sudėčiai palaikyti itin svarbūs žolėdžiai. Išnykus taurams ir juos pakeitusių naminių galvijų ganymo miškuose praktikai nebeliko svarbaus veiksnio, palaikančio retmes, užtikrinančio ažuolynų ir kitų šviesiamėgių rūšių dominuojamų medynų atsikūrimą. Didelė dalis saugomų rūšių ir net atskiri buveinių tipai (pvz., 9070) yra priklausomi nuo žolėdžių įtakos. Dėl kitokio mitybos raciono, kuriame didelę dalį sudaro medžių, krūmų ūgliai, lapai ir žievė, elniai, stirnos ir briedžiai negali iki galo atlikti šios ekologinės funkcijos. Su žolėdžių įtaka susijusios gamtinės vertybės griežtos apsaugos teritorijose gali būti palaikomos tik užtikrinant šį svarbų ekologinį veiksnių.

Griežtos apsaugos teritorijose dėl kirtimų draudimo retmių ir ekotonų (pereinamosios zonos tarp miškų ir kitų ekosistemų) formavimosi galimybės mažesnės, tačiau daugeliui EB svarbos bei nacionalinių mastu saugomoms rūšims išsaugoti svarbūs tiek pastarieji elementai, tiek brandūs miškai. Todėl svarbu užtikrinti integralią griežtai saugomų miškų ir besiribojančių ekstensyviai naudojamų pievų ar pelkių, vandens telkinių apsaugą.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad siekiant įgyvendinti iškeltus biologinės įvairovės apsaugos tikslus yra būtina tolesnė saugomų ir griežtai saugomų teritorijų ploto plėtra, taip pat tiek saugomų teritorijų, tiek bendrųjų apsaugos reglamentų tikslinimas, ekosistemų atkūrimas ir jas formuojančių veiksnių užtikrinimas. Saugomų teritorijų plėtros mastas turėtų priklausyti nuo bendros visų apsaugos sprendimų įtakos siekiant apsaugos tikslų, o ne formalių apibrėžtų teritorijų procentų. Atsižvelgiant į tai, kad miškai sudaro daugiau kaip pusę natūralios žemės dangos ploto, saugomų ir griežtai saugomų teritorijų užimamas santykinis plotas juose turėtų būti didesnis už šalies vidurkį.

Detaliau su LIFE projekto metu atliktų vertinimų rezultatais galite susipažinti LIFE projekto svetainėje www.litpas.gpf.lt. Šios svetainės interaktyviame žemėlapyje galite pasiūlyti vertingą teritoriją, kurią, jūsų manymu, svarbu išsaugoti.

Projektą finansuoja ES LIFE programa, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija ir Gamtos paveldo fondas.

Už straipsnyje pateikiamą informaciją atsakomybę prisiima Gamtos paveldo fondas. Straipsnio turinys nebūtinai atspindi Europos Komisijos nuomonę.

Užsakomasis turinys > Aktualijos
2023 m. rugpjūčio 17 d. 12:53

Miško istorijos: keliautojas Aurimas Valujavičius tyrinėja „Žvėrinčių“ ir Germanto ežero pažintinių takų kompleksą

REKLAMA

Valstybinių miškų urėdija

TI

Pirmojoje „Miško istorijų“ laidoje keliautojas **Aurimas Valujavičius** tyrinėja Valstybinių miškų urėdijos Telšių regioninio padalinio lankytinus objektus.

REKLAMA

FIBA FANTASY IŠŠŪKIS IR SPĖLIONĖ **Delfi**
SUBURK SAVO NUGALĖTOJŲ KOMANDĄ
DAUGIAU NEI 60 TURNYRO IR DIENOS PRIZŲ

The advertisement features a red and blue geometric background. In the foreground, there is a white drone, a white scooter with a 'SPORTO' logo, and a pair of black headphones. The text is in white and red, with the Delfi logo in blue.

Informacinio centro specialistė Gabrielė Monkevičiūtė keliautoją supažindina su „Žvėrinčiumi“, kuriame galima pamatyti danielius, muflonus, elnius, stumbrus, tarpanę ir žemaitukę, į Raudonąją knygą įrašytas lūšis bei didžiuosius apuokus.

O vyriausiasis miškininkas Arvydas Jokužys keliautojui apromo Germanto ežero pažintinių takų kompleksą, kuriame yra išskirtinė atkarpa, skirta eiti basomis, bei atskleidžia, koku vieninteliu principu reikia vadovautis atvykus į mišką.

